

Kamu Çalışanlarının Çevre Bilinçleri Üzerine Bir İnceleme (Selçuk Üniversitesi, Konya Örneği)

*An Investigation about Civil Servants' Environmental
Awareness (Sample of Selçuk University in Konya)*

Seher ERSOY QUADIR*

ÖZ

Bu çalışma halkımızın geri dönüşüm ve çevre dostu satın alma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın örneklem grubu 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Konya'da Selçuk Üniversitesi kampüsünden küme örneklem yöntemi ile seçilen fakülteler evreninden tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen memurlar oluşturmuştur. Çalışma genel tarama modelinde düzenlenmiştir. Araştırma veriler anket yöntemi ile toplanmıştır.

Bu çalışmada, belirtilen amaç için iki ölçek geliştirilmiştir. Birincisi, faktör analizi ile üç kategoriye bölünen "Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği" olup, bu kategoriler: "Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma", "Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma" ve "Atık Üretimini Azaltma"dır. İkincisi, "Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği" olup faktör analizi ile iki kategoriye ayrılmıştır. Bunlar: "Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma" ve "Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş"tir. İstatistiksel analizlerden sonra yanıt verenlerin geri dönüşüm ve çevre dostu satın alma davranışlarını düşük düzeyde gösterdikleri saptanmıştır. Sadece "Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma" (% 66.2) ve "Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş" (% 60.8) isimli iki kategoride, yanıt verenlerin yarıdan fazlasının çevre dostu davranış sergiledikleri bulunmuştur. Örneklem grubunun alışkanlıkları ayrıca demografik özelliklerine göre incelenmiştir (cinsiyet, yaş, eğitim ve aylık toplam hane halkı geliri). Bulgular doğrultusunda insanların çevre dostu davranma bilinçlerini geliştirmek için tüketicilere, üreticilere ve devlete bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELE

Geri dönüşüm, çevre dostu satın alma, atığı geri dönüştürme, atığı yeniden kullanma.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi, Konya, seherers@gmail.com

ABSTRACT

This study has been conducted for the purpose of determining people's habits about recycling and eco-friendly purchasing. The sample group of the study consists of 204 officers who were selected randomly from the civil servants of facilities chosen by group sampling method in the Selçuk University in Konya city in 2013-2014. The study relied on general research method. Research data were collected by questionnaire method.

Two scales have been developed in the study for the stated purpose. First, "Recycle Habits Scale" which has been divided into three categories by factor analysis: "Separating Recyclable Material from Garbage", " Reusing for Other Functions" and "Reducing Waste Generation". Second, "Eco-Friendly Purchasing Habits Scale" has been divided into two categories by factor analysis: "Buying Eco-Friendly Goods" and "Intelligent Shopping to Minimize Waste". After statistical analysis we saw that respondents applying recycle and eco-friendly purchasing behaviours low level. Only for two categories, namely "Reusing for Other Functions" (% 66.2) and "Intelligent Shopping to Minimize Waste" (% 60.8) more than half of the respondents were found to act in eco-friendly manner. Habits of sample group have been also examined according to demographic characteristics (gender, age, education and monthly total household income). Based on the findings, we have suggested some solutions for consumers, producers, sellers and governments for improving people's conscious about eco-friendly behaviours.

KEYWORDS

Recycle, eco-friendly purchasing, waste reducing, waste reusing.

GİRİŞ

İnsan doğal çevreden hammadde alarak her türlü ihtiyacını üretir ve bu ürünlerin tüketimiyle de doğal çevreye atık bırakır. Ancak teknolojik gelişmeyle birlikte ambalajlı ürünler sayı ve çeşit olarak her geçen gün artmakta, doğa tarafından yeniden kullanılarak hammaddeye dönüştürülmesi mümkün olmamakta ve doğal kaynaklar kirlenmektedir. Günümüzde endüstriyel ve tıbbi atıkların yanı sıra özellikle evsel katı atıkların miktarının artması; küresel ısınmanın büyümesini, doğal dengenin bozulmasını, ekosistemdeki pek çok canlı türünün yok olmasını, insan sağlığının bozulmasını ve doğal kaynakların yok olmasını beraberinde getirmiştir.

Genel olarak evsel katı atıklar; kağıt, cam, plastik, metal gibi ambalaj malzemelerinden oluşmaktadır. Son zamanlarda bu atıklar, yeniden işlenerek geri kazanılabildiklerinden, hem önemli bir hammadde kaynağı hem de büyük bir ekonomik değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Mert, 2006:19). Çünkü bir ürün geri dönüştürüldüğünde, ilk üretildiğinde kullanılan enerjiden çok daha az enerji kullanılmaktadır. Örneğin ayrı toplama sistemi ile kullanılan kâğıdın en az % 50'si temiz olarak geri kazanılabilmektedir. Kullanılmış alüminyumdan geri kazanım ise % 100 olmakta; hammaddeden alüminyum üretimine göre %95 daha az enerji gerektirmekte; sera gazı emisyonu % 95 ve atık su kirlenmesi % 97 oranında azaltılabilmektedir. Camın geri dönüşümü ülkemizde çok uzun yıllardır yapılmakta olup yaklaşık her üç şişeden biri geri kazanılabilmektedir. Ancak toplanan geri dönüştürülebilir katı atıkların büyük bir kısmı çöp dökme sahalarından ve sokaklardan ilkel ve sağlıksız koşullarda toplanmaktadır. Ancak bu şekilde toplanan atıkların bir kısmı, özellikle kağıtlar yaş çöple karıştığı için değerlendirilememektedir (Sheikhkanloymilan, 2006:13, 32, 40, 125).

Bu durumda geri dönüşüm sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, katı atıkların kalitesinin bozulmadan ve fire vermeden toplanabilmesi için her evde organik çöpler ayrı torbada, katı atıklar ayrı torbada biriktirilmelidir. Diğer bir ifade ile halkın bu konuda bilinçlendirilerek çöplerin kaynağında ayrılması sağlanmalıdır.

Bazı araştırmacılar çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için toplumdaki her birey tarafından "3-R" kuralının benimsenmesi ve davranışa dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İngilizce başlıkların ilk harfleri "R" olduğundan, değinilen önerileri içeren uygulamaya **3R** adı verilmiştir. Bunlar;

- Azaltmak-**Reducing**
- Yeniden kullanmak-**Reusing**
- Geri dönuştürmek-**Recycling** olarak açıklanmaktadır.

“Azaltma”, sadece zorunlu maddelerin satın alınması ve kullanılması; “Yeniden Kullanım”, maddelerin imkân olduğu kadar fazla kullanımı, deforme olduğunda onarımı ve tekrar kullanımı; “Geri Kazanım”, maddelerin tekrar ham madde olarak kullanımına dair önerileri simgelemektedir. Son zamanlarda 3R’ye bir dördüncüsü eklenmiştir. Bu da “Reddetmek” (**R**efuse)tir. Satın aldıktan sonra hemen atılacak madde/maddeleri içeren malların satın alınmaması önerilmektedir (Sancar, 2005: 29; Gönen ve Özmete, 2006: 52; Bener ve Babaoğul, 2008: 5,6).

Dünyada 1960’lardan itibaren doğal kaynakların sürdürülebilirliği ile ilgili endişeler çoğalmış; satın alma ve tüketimlerine çevreci kaygıları daha fazla yansıtan “yeşil tüketiciler” ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak ülkemizde de çevre bilinci ve çevresel kaygı taşıyan tüketici sayısı son yıllarda hızlı bir şekilde çoğalmasına rağmen, çevreci ürünler etkin oranda talep edilmediği için pazar paylarında artış göstermemektedir. Çünkü tüketicilerin yeşil endişe taşımalarına rağmen, alışverişe bunu yansıtmamalarının nedenleri, pazarlamacılar açısından şöyle sıralanmaktadır (Çabuk vd., 2008: 87):

- (a) Yeşil olmayan davranıştan yeşil davranışa geçişte tüketiciler bazı özverilerde bulunmak zorunda kalmaktadır. Bırakılan her bir alışkanlık, faydanın yanında stres, farklı davranışları öğrenmek için zaman harcaması gibi maliyetleri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin şişe yıkama, plastikleri ayıklama, gazeteleri bağlama, depolama vb. gibi.
- (b) Müşteriler yeşil ürünlerin performanslarını eksik görmektedir. Örneğin, geri dönüşebilir materyaller, ham materyallere göre ikinci sınıf olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla yeşil alternatifler fonksiyonel olarak üstün görülmemektedir. Bu durumda tüketici, kendisini bir ihtiyacı karşılamak için kusurlu ikame ürünü kabul etmek zorunda hissetmektedir.
- (c) Çevreyi koruduğunu iddia eden etiketler inandırıcı bulunmamaktadır. Örneğin, “bakterilerle ayrışabilen”, “geri dönüşebilir”, “çevre dostu” gibi iddialar ispatsız, ikna edici olmayan ve gerçek dışı olarak görülmektedir.
- (d) Yeşil alternatifler daha pahalı bulunmaktadır.
- (e) Bazen her ürün için yeşil alternatiflerin bulunması oldukça zor olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen çevre dostu davranış değişikliğine yönelik tüm dirençlere rağmen toplumdaki her birey ve ailenin satın alma, kullanma ve atma konusundaki karar ve davranışları, çevrenin korunmasında ya da kirletilmesinde önemli bir role sahiptir. Kirlenme, aşırı üretimin ve aşırı tüketimin bir sonucudur ve bireylerin çevreye karşı duyarlı davranışlarıyla çözülebilecek bir problemdir. Çevreye karşı sorumlu davranışların gelişmesi ise her bir bireyin ve ailenin geri dönüşüm eylemine gönüllü katılımıyla mümkündür (Bener ve Babaoğlu, 2008: 5,6). Bu nedenle bu çalışmada, Konya ilinde yaşayan vatandaşlarımızın geri dönüşüm ve çevre dostu uygulamaları ne oranda gerçekleştirdiklerinin tespit edilmesi ve geçerli önerilerde bulunulması amaçlanmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE ARAÇLARI

Araştırma tarama modelinde düzenlenmiştir. Araştırma yönteminin alt başlıkları; araştırmanın örnekleme, örneklem grubunun bireysel ve demografik özellikleri, varsayımlar, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği, verilerin analizidir.

1.1. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini 2013-2014 eğitim-öğretim yılında, Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Kampüsü'ndeki 18 fakülteden küme örnekleme yöntemi ile seçilen 16 fakültede (Dış Hekimliği Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Teknoloji Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Turizm Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Ziraat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi) görev yapan idari personel arasından rastgele seçilen 204 memur oluşturmuştur. Örneklem, evrenin % 38.8'ini içermiştir.

1.2. Örneklem Grubunun Bireysel ve Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamına alınan memurların % 52.9'u erkek, % 47.1'i kadındır. Memurların % 36.8'i 35 ve üzeri yaşta, % 33.8'i 28-34 yaş arasında, % 29.4'ü 27 yaş ve altındadır. Örneklem grubunu oluşturan memurların % 29.4'ü ilköğretim ve daha az eğitilmiş, % 28.4'ü üniversite eğitilmiş, % 27.5'i lise mezunu, % 11.8'i ortaokul mezunu, % 2.9'u yüksek lisans mezunudur. Ayrıca memurların % 37.3'ü 900 TL ve daha az, % 32.3'ü 901-1500 TL arasında, % 30.4'ü 1501 TL ve üzerinde aylık hane halkı gelirine sahiptir (Tablo 1).

Tablo 1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerinin Dağılımı (n= 204)

Cinsiyet	f	%
Kadın	96	47.1
Erkek	108	52.9
Yaş		
27 ve daha az	60	29.4
28-34 arası	69	33.8
35 ve üzeri	75	36.8
Eğitim Durumları		
İlkokul ve daha az	60	29.4
Ortaokul	24	11.8
Lise	56	27.5
Üniversite	58	28.4
Yüksek lisans	6	2.9
Hane Halkı Gelir Durumu (TL)		
900 TL ve daha az	76	37.3
901- 1500 TL arası	66	32.3
1501 TL ve üzeri	62	30.4

1.3. Varsayımlar

Araştırma kapsamına alınan memurların geri dönüşüme ve çevre dostu satın almaya yönelik alışkanlıklarının;

1. Cinsiyetlerine göre farklılaşabileceği,
2. Yaşlarına göre farklılaşabileceği,
3. Eğitim düzeylerine göre farklılaşabileceği,
4. Gelir gruplarına göre farklılaşabileceği varsayılmıştır.

1.4. Veri Toplama Araçları

Örneklem grubunun geri dönüşüm alışkanlıklarını ve çevre dostu satın alma alışkanlıklarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla konu ile ilgili kaynaklardan ve daha önce yapılmış araştırmalardan yararlanarak anket formu hazırlanmıştır (Bilgili, 2002; Buhan, 2006; Ay ve Ecevit, 2005; Demirci ve Ersoy, 2005; Mert, 2006; Keleş, 2007).

Ankette öncelikle üniversite personeli memurlara, demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık toplam hane halkı geliri) sorulmuştur. Ankette ayrıca “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları”na ve “Çevre Dostu Satın Alma

Alışkanlıkları”na yönelik alışkanlık cümleleri yer almıştır. Alışkanlık maddeleri de “Her zaman” (5 puan), “Çoğu zaman” (4 puan), “Bazen” (3 puan), “Nadiren” (2 puan), “Hiçbir zaman” (1 puan) şeklinde derecelendirilmiş; 5’li likert tipi ölçek ile değerlendirilmiştir. Birinci ölçekte yer alan 1 madde ve ikinci ölçekte yer alan 3 madde ise ters ifade içerdiği için tam tersine değerlendirilmiştir (Her zaman= 1 puan; Hiçbir zaman= 5 puan)

1.4.1. Örneklem Grubunun Geri Dönüşüm Alışkanlıklarına Yönelik Maddelerin Güvenirliği ve Geçerliği

Örneklem grubunun “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları”nı ifade eden cümlelerin güvenirliliği ile ilgili yapılan istatistiksel analiz sonucu 18 maddeden oluşan davranışlara ilişkin güvenilirlik katsayısı Alpha = 0.806 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Ayrıca geri dönüşüme yönelik alışkanlık maddelerinin geçerliğini sınamak ve alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test edebilmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi uygulanmıştır. “Geri Dönüşüm Alışkanlığı” ölçeğinin geçerliğinin KMO değeri 0.50’nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.809; χ^2 Bartlett test (136) = 1.003E3; p= 0.0001) (Tablo 2).

Temel bileşenler yöntemi ve Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak alışkanlık cümleleri analiz edilmiştir. İlk önce 3 faktöre ayrılan alışkanlık ifadeleri arasından faktör ağırlığı 0.30’un altında kalan bir ters (olumsuz) cümle elenmiştir. Analiz sonucunda özdeğerleri 1 ve üzerinde olan 3 faktör elde edilmiş ve ölçekteki madde sayısı 17’ye düşmüştür. Faktör yük değerlerinin güvenilirlik analizleri yapıldığında, üç alışkanlık faktörünün de 0.60 güvenilirlik düzeyinin üzerinde olduğu ve dolayısıyla yapılacak istatistiklerde kullanılabilir durumda olduğu tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 49.014 bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma”, “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” ve “Atık Üretimini Azaltma” olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında da Cronbach Alpha değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0.844; 0.642; 0.682’dir) (Tablo 2).

Tablo 2. Geri Dönüşüm Alışkanlığı Ölçeği ile İlgili Faktör Analizi Sonuç Tablosu

	ALİŞKANLIK İFADELERİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	Teneke kutu, kağıt, plastik, naylon torba, metal, petşişe vb. kuru çöpleri ayrı olarak biriktiririm.	0.845		
	Gazete ve/veya dergi ile ambalaj, kağıt-karton atıkları geri dönüşüm kutusuna atarım.	0.764		
	Kırık aynaları, şişe parçalarını, depozitosuz şişeleri cam kumbaralarına atarım.	0.752	27.184	0.844
	Metal atıkları geri dönüşüm kutusuna atarım.	0.721		
	Evde meyve, sebze,yemek atıkları ve bunların bulaştığı geri kazanılmayacak hale gelen kağıtları yaş çöplerin (organik atıkların) olduğu kutuya atarım.	0.716		
Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	Alışveriş sonrası kullandığım plastik poşetlerin sağlam ve temiz olanlarını yeniden kullanırım.	0.796		
	Çöpleri biriktirirken hazır plastik çöp torbası yerine alışveriş poşetlerini kullanıyorum.	0.708		
	Kullanılmış eşya ve giysilerimi, çocukların oyuncaklarını ve eski kitaplarını ihtiyacı olanlara veya bunları toplayan kurum veya kuruluşlara veririm.	0.559	12.163	0.642
	Yiyecekleri saklarken plastik sarıcılara veya alüminyum folyolara sarmak yerine tekrar kullanılabilen saklama kaplarında muhafaza ederim.	0.531		
	Evde boşalan şişe, kutu ve benzeri ambalaj malzemelerini başka amaçlarla kullanırım.	0.474		
	Not almada, karalama yapmada daha önceden kullandığım kağıtları, zarfları kullanırım.	0.464		
Atık Üretimini Azaltma	Pille çalışan saat, hesap makinesi, oyuncak gibi cihazların yerine pilsiz veya güneş enerjisiyle çalışanları tercih ederim.	0.663	9.667	0.682
	Kullanılıp atılan piller yerine şarj edilebilir piller kullanırım.	0.624		
	Bozuk ya da kullanmadığım eski model bilgisayar gibi	0.619		

elektronik cihazları elektrikçi veya elektronikçilere veririm.			
Alışverişe giderken sepet, file yada uzun süreli kullanılabilen pazar çantası taşıyorum.	0.592		
Hazır yoğurt, ayran, konserve yiyecek, komposto, turşu, meyve suyu ve bunun gibi yiyecekleri satın almak yerine evde kendim yaparım.	0.508		
Kağıt havlu ve tek kullanımlık peçete yerine yıkanabilir bez havlu ve bez peçete kullanırım.	0.436		
		Toplam	49.014
		Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği	0.809
		Bartlett Küresellik Testi Khi kare	1.003E3
		sd	136
		p değeri	0.0001

1.4.2. Örneklem Grubunun Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıklarına Yönelik Maddelerin Güvenirliği ve Geçerliliği

Örneklem grubunun “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları”nı ifade eden cümlelerin güvenirliliği ile ilgili yapılan istatistiksel analiz sonucu 27 maddeden oluşan görüşlere ilişkin güvenirlilik katsayısı Alpha = 0.879 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Ayrıca çevre dostu satın alma davranışını içeren maddelerin geçerliliğini sınamak ve alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test edebilmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi uygulanmıştır. “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları” ölçeğinin geçerliliğinin KMO değeri 0.50'nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.882; χ^2 Bartlett test (351) = 2.421E3; p= 0.0001) (Tablo 3).

Temel bileşenler yöntemi ve Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak alışkanlık cümleleri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda özdeğerleri 1 ve üzerinde olan 2 faktör elde edilmiştir. Faktör yük değerlerinin güvenirlilik analizleri yapıldığında, iki alışkanlık faktörünün de 0.60 güvenirlilik düzeyinin üzerinde olduğu ve dolayısıyla yapılacak istatistiklerde kullanılabilir durumda olduğu tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 41.360 bulunmuştur. Faktörler sırasıyla; “Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma” ve “Atık Azaltmak İçin

Akıllı Alışveriş” olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında da Cronbach Alpha değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0.797; 0.803'tür) (Tablo 3).

Tablo 3. Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği ile İlgili Faktör Analizi Sonuç Tablosu

	ALİŞKANLIK İFADELERİ	FAKTÖR AĞIRLIKLARI	FAKTÖRÜN AÇIKLAYICILIĞI (%)	GÜVENİLİRLİK
Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	Geri dönüşümlü malzemelerden üretilen kağıt ve plastik ürünleri satın almak için özel bir çaba gösteririm.	0.772		
	Mümkün olduğu kadar ambalajlı ürünler satın almaktan kaçınırım.	0.683		
	Pil ile çalışan ürünler yerine pilsiz veya güneş enerjisiyle çalışanları satın alırım.	0.675		
	Geri dönüşümlü ürünleri pahalı olsa da satın alırım.	0.674		
	Satın alırken aynı fiyat ve kalitedeki ürünler arasında ambalajı çevreye zarar vermeyenini ve geri dönüştürmeye elverişli olanını tercih ederim.	0.626		
	Bir ürünü satın almadan önce çevreye vereceği sonuçlarla ilgilenirim.	0.621		
	Geri dönüşümlü malzemelerden üretilen tuvalet kağıdı/peçete satın alırım.	0.615		
	Özellikle plastik ve metal ambalajlı ürünleri satın almak yerine cam, kağıt ve karton olanları satın almaya çalışırım.	0.570	32.743	0.797
	Çevreye zarar vermeden üretilen, işlenen ve paketlenen ürünlere %10 daha fazla ödemeyi kabul ederim	0.560		
	Aile bireylerimi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri almamaları için ikna etmeye çalışırım.	0.542		
	Daha az kirlenmeye neden olan ürünleri satın alırım.	0.527		
	*İçeceklerimi satın alırken genelde metal kutuda veya depozitosuz şişelerde olanları tercih ederim. (-)	-0.522		
	Plastik ambalajlı şişelerdeki sıvı deterjanlar yerine karton kutulardaki toz deterjanları satın alırım.	0.521		
	Kullanılıp atılan piller yerine şarj edilebilen pilleri satın alırım.	0.505		
	Ozon tabakasına zarar veren sprey ve aerosol boyaı satın almaktan	0.458		

	kaçınırım.			
	Çevreye karşı sorumsuz davranan firmaların ürünlerini satın almam.	0.445		
	*Ozon tabakasına zarar veren spreylere türü ürünleri satın almakta bir sakınca görmem. (-)	-0.436		
	Çevreye zararlı etkisinden dolayı bir ürünü satın almaktan vazgeçerim.	0.428		
	*Genellikle toplumdaki etkisine bakmaksızın en düşük fiyatlı ürünleri satın alırım. (-)	-0.300		
Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	Satın almadan önce mutlaka ihtiyacım olup olmadığını düşünürüm.	0.744		
	Herhangi bir elektronik ürünü satın alırken fiyatı kadar sağlamlığını, enerji kullanım miktarını ve kolay tamir edilebilirliğini de göz önünde bulundururum.	0.741		
	Çevre dostu olarak bilinen deterjanları satın alırım ve gereği kadar kullanırım.	0.695		
	Toptan alışveriş yapmaya çalışırım.	0.669	8.617	0.803
	Kullanılıp atılan plastik veya kağıt tabak, bardak, çatal satın almak yerine uzun süre kullanılabilen cam veya porselen olanları satın alırım.	0.647		
	Konsantre ürünleri veya eko-paket olarak tanımlanan, yeniden kullanılabilir ambalajlı olan ürünleri tercih ederim.	0.536		
	Depozitolu ürünleri tercih ederim.	0.406		
	Plastik sarıcılara paketlenmiş meyve, sebze ve benzeri yiyecekleri satın almam.	0.318		

Toplam	41.360
Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği	0.882
Bartlett Küresellik Testi Khi kare	2.421E3
sd	351
p değeri	0.0001

* Ters cümle (-)

1.5. Verilerin Analizi

Örnekleme grubunun geri dönüşüm alışkanlığına ve çevre dostu satın alma alışkanlığına yönelik davranışlarını içeren her bir faktöre katılma düzeyleri, puan ortalamasına göre tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Memurların faktörlere katılma düzeylerinin faktörlerin birbirleriyle ve bağımsız değişkenlerle (cinsiyet, yaş, eğitim, aylık hane halkı gelir miktarı) ilişkili olup olmadığı Pearson Korelasyon Analizi ile hesaplanmıştır.

2. BULGULAR

Örneklem grubunun öncelikle geri dönüşüm ve çevre dostu satın alma alışkanlıklarına yönelik davranış puanları incelenmiş; daha sonra bu iki farklı alışkanlık ölçeğinin bağımsız değişkenlerle ilişkisi istatistiksel açıdan incelenmiştir.

2.1. Örneklem Grubunun Geri Dönüşüm Alışkanlıklarının İncelenmesi

Örneklem grubunun “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği” ne yönelik alışkanlık puanlarının ortalamaları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Örneklem Grubunun Geri Dönüşüm Alışkanlık Puanlarının Ortalamaları (n=204)

Faktör No	Faktörün Adı	Madde sayısı	Minimum	Maksimum	\bar{X}	S_x	Sum	$\bar{X}=3.40$ ve üzeri	
								f	%
1. Faktör	Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	5	1.00	5.00	3.14	1.06	640.20	89	43.6
2. Faktör	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	6	1.67	5.00	3.75	0.72	764.00	135	66.2
3. Faktör	Atık Üretimini Azaltma	6	1.50	5.00	3.32	0.79	678.17	88	43.1

Araştırma kapsamına alınan bireylerin evlerindeki geri dönüşüm uygulamaları ile ilgi olarak “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” alışkanlığını % 66.2 oranında gerçekleştirirken; “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma” alışkanlığını % 43.6 oranında; ve “Atık Üretimini Azaltma” alışkanlığını % 43.1 oranında gerçekleştirdikleri saptanmıştır (Tablo 4). Bu bulguya göre katılımcıların yarıdan fazlası atıkları yeniden kullanma alışkanlığına sahipken; yarıdan fazlasının geri dönüşümlü atıkları diğer atıklardan ayırmadıkları ve atık üretimini azaltmak için çaba sarf etmedikleri, dolayısıyla geri dönüşüm bilincine yeterince sahip olmadıkları söylenebilir.

2.2. Örneklem Grubunun Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıklarının İncelenmesi

Örneklem grubunun çevre dostu satın alma alışkanlık puanlarının ortalamaları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Örneklem Grubunun Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlık Puanlarının Ortalamaları (n=204)

Faktör No	Faktörün Adı	Madde sayısı	Minimum	Maksimum	\bar{X}	S _x	Sum	$\bar{X}=3.40$ ve üzeri	
								f	%
1. Faktör	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	19	1.68	4.58	3.15	0.62	643.05	68	33.3
2. Faktör	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	8	1.88	5.00	3.62	0.74	738.63	124	60.8

Araştırma kapsamına alınan bireylerin alışveriş sırasında uyguladıkları çevre dostu satın alma alışkanlıkları ile ilgili olarak “Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş” alışkanlığının % 60.8 oranında ; “Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma” alışkanlığının % 33.3 oranında uygulandığı saptanmıştır (Tablo 5). Bu bulguya göre katılımcıların yarısından fazlası atıkları azaltan akıllı alışveriş alışkanlığına sahipken; çoğunluğunun çevre dostu ürünleri satın alma alışkanlığına sahip olmadığı, dolayısıyla çevre dostu satın alma bilincine yeterince sahip olmadıkları söylenebilir.

2.3. Örneklem Grubunun Geri Dönüşüm Alışkanlıklarının Demografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi

Örneklem grubunun geri dönüşüme yönelik alışkanlıklarını içeren “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma”, “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” ve “Atık Üretimini Azaltma” faktörlerinin her biri birbiri ile ilişkili bulunmuştur (p<0.001) (Tablo 6).

Tablo 6. Örneklem Grubunun Geri Dönüşüm Alışkanlık Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Pearson Korelasyon Katsayısı (n= 204)

	Geride Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	Atık Üretimini Azaltma	Cinsiyet	Yaş grupları	Eğitim düzeyi	Aylık hane halkı geliri (TL)
Geride Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma		0.310***	0.385***	0.010	0.217**	-0.128	-0.123
Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma			0.412***	-0.022	-0.083	-0.179*	-0.012
Atık Üretimini Azaltma				-0.184**	0.052	-0.325***	-0.197**

*p<0.05

*1= kadın

**p<0.01

*2= erkek

***p<0.001

Geride dönüşüm alışkanlığına yönelik faktörlerin, bireylerin demografik özellikleriyle ilişkisi incelendiğinde ise özellikle “atık üretimini azaltma” konusunda kadınların, erkeklere göre daha duyarlı oldukları görülmüştür (p<0.01). Bunun nedeni domestik hizmetlerden (ev halkına yönelik hizmetler) geleneksel olarak kadınların daha fazla sorumlu olmalarına ve dolayısıyla atık azaltma eylemini birebir uygulamalarına bağlanabilir (Tablo 6).

Katılımcıların geride dönüşüm alışkanlıkları yaşa göre incelendiğinde, yaşları arttıkça “geride dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma” (p<0.01) eylemini daha çok gerçekleştirdikleri saptanmıştır. Üniversite gibi eğitim kurumlarında özellikle kağıt atıklarla diğer atıklar ayrı toplandığı için yaşça büyük olan memurların işyerlerindeki alışkanlıklarını evlerinde de sürdürmeleri mümkün olabilir (Tablo 6).

Tablo 6’da bireylerin eğitim düzeyleri ile geride dönüşüm alışkanlıkları arasındaki ilişki incelendiğinde; beklenenin tersine bireylerin eğitim düzeyleri azaldıkça “diğer işlevler için yeniden kullanma” (p<0.05) ve “atık üretimini azaltma” (p<0.001) konusunda daha duyarlı davrandıkları bulunmuştur. Eğitim aynı zamanda bir sosyo-ekonomik düzey göstergesi olduğu için denilebilir ki;

bireylerin eğitim düzeyleri, dolayısıyla sosyo-ekonomik düzeyleri azaldıkça çevreye katkılarını bilerek ya da bilmeyerek, aslında aile ekonomisine katkı amacıyla bu tür geri dönüşüm uygulamalarını gerçekleştirmeleri muhtemel görülebilir.

Araştırmaya yanıt verenlerin aylık hane halkı gelirleri ile geri dönüşüm alışkanlıkları arasındaki ilişki incelendiğinde; aylık hane halkı geliri azaldıkça “atık üretimini azaltma” ($p<0.01$) davranışını daha çok gerçekleştirdikleri belirlenmiştir. Bunun nedeni tıpkı eğitim düzeyinde görüldüğü gibi bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri azaldıkça aile ekonomisine katkı amacıyla bu tür geri dönüşüm uygulamalarını gerçekleştirdikleri söylenebilir. Ancak örneklem grubunun “geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma” ($p>0.05$) ve “diğer işlevler için yeniden kullanma” ($p>0.05$) uygulamaları ile hane halkı geliri arasında ilişki bulunmamıştır.

2.4. Örneklem Grubunun Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıklarının Demografik Değişkenlerle İlişkinin İncelenmesi

Araştırma kapsamına alınan bireylerin çevre dostu satın alma alışkanlıklarını ifade eden “Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma” ve “Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş” faktörleri birbiri ile ilişkili bulunmuştur ($p<0.001$).

Tablo 7. Örneklem Grubunun Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlık Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Pearson Korelasyon Katsayısı (n= 204)

	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	Cinsiyet	Yaş grupları	Eğitim düzeyi	Aylık hane halkı geliri (TL)
Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma		0.589***	0.042	0.023	-0.238**	-0.162*
Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş			0.031	-0.054	-0.175*	-0.047

* $p<0.05$

** $p<0.01$

*** $p<0.001$

*1= kadın

*2= erkek

Çevre dostu satın alma alışkanlığına yönelik faktörlerin örneklem grubunun demografik özellikleriyle ilişkisi incelendiğinde; örneklem grubunun çevre dostu satın alma alışkanlıkları, cinsiyetleriyle ($p>0.05$) ve yaş gruplarıyla ($p>0.05$) ilişkili bulunmamıştır.

Tablo 7’de katılımcıların eğitim düzeyleri ile çevre dostu satın alma alışkanlıkları arasındaki ilişki incelendiğinde; bireylerin eğitim düzeyleri

azaldıkça “çevre dostu ürünleri satın alma” ($p<0.01$) ve “atık azaltmak için akıllı alışveriş” ($p<0.05$) alışkanlığına daha çok sahip oldukları görülmüştür. Normal olarak eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin çevre dostu satın alma eylemini daha çok gerçekleştirmeleri beklenirken, araştırma sonucunun tam tersi yönde bulunması, araştırmaya özgü bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca “atık azaltmak için akıllı alışveriş” uygulamaları aynı zamanda aile ekonomisine de katkı sağladığı için sosyo-ekonomik düzeyi düşük olarak kabul edilen düşük eğitim düzeyindeki bireylerin bu konuda duyarlı olmaları muhtemel görülebilir. Düşük eğitim düzeyindeki memurların “çevre dostu ürünleri satın alma” eylemindeki hassasiyetleri ise iş çevresi ve medyadan ya da özel ilgi alanlarına yönelik bilgi kaynaklarından edindikleri bilgileri hayatlarına geçirmeleri sonucu gerçekleşmiş olabilir.

Katılımcıların aylık hane halkı gelirleri ile “çevre dostu ürünleri satın alma” ($p<0.05$) alışkanlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuş olup gelir düzeyleri düştükçe çevre dostu ürünleri satın alma konusunda daha hassas davrandıkları görülmüştür. Bu sonucun da tıpkı eğitim düzeyinde olduğu gibi beklenmedik ve araştırmaya özgü olduğu söylenebilir.

3. TARTIŞMA

Araştırma sonucunda katılımcıların “geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma” (% 43.6) ve “atık üretimini azaltma” (% 43.1) alışkanlıklarını düşük düzeyde gerçekleştirdikleri; sadece “diğer işlevler için yeniden kullanma” (% 66.2) alışkanlığını (muhtemelen aileye ekonomik katkı sağladığı için) orta düzeyde uyguladıkları saptanmıştır (Tablo 4).

Benzer şekilde Erten’in (2005) Ankara’daki okul öncesi öğretmen adaylarının çevre dostu davranışlarını incelediği araştırmasında da katılımcıların tutumları ile davranışları arasında çelişkiler bulunmuştur. Örneğin “Kullanılmış kağıtları diğer çöpler arasına atılmış olarak görmek beni çok üzüyor.” ifadesine öğrencilerin %83.2’si katılırken; evlerinde kullanılmayan kağıtları ayıran ve toplanan yere haber veren veya ileten öğrenciler, grubun sadece %16’sını oluşturmuştur. Kullanılmış pilleri normal çöplerle birlikte atanlar da araştırmaya katılanların % 63.3’ünü oluşturmuştur. Aynı araştırmada, çöplerin cam, plastik, kağıt, metal ve özel çöpler olarak ayrılması gerektiğini bilen öğrenciler %97.9 iken; evlerinde kağıtları, pilleri ayrı ayrı toplayanlar ve kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına götürenler %11.3 bulunmuştur. Bu bulgular yapılan araştırmada elde edilen bulguyla benzerlik göstermektedir.

Yapılan araştırmanın tersine Shepherd ve arkadaşlarının (2005) 1998 yılında ve 2001 yılında İsveç'te yapılmış iki ayrı çalışmadaki tüketicilerin organik ürün satın alma davranışları ile çevre dostu davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişler ve diğer Avrupa Birliği ülkeleri üzerinde yapılmış çalışmalarla karşılaştırmışlardır. İsveç'te farklı zamanlarda yapılmış her iki araştırmada da katılımcıların cam, plastik, kağıt, metal, pil gibi materyalleri çoğu zaman geri dönüştürdüklerini belirlemişlerdir. Bu bulgu, yapılan araştırmanın bulgusunu desteklememektedir.

Yukarıdaki bulgular doğrultusunda, geri dönüşüm bilincinin toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterdiği ve ülkemizde hala geri dönüşüm bilincinin tam olarak yerleşmediği söylenebilir.

Yapılan araştırmada ayrıca örneklem grubunun yarısından fazlasının (% 60.8) "atıkları azaltmak için akıllı alışveriş" alışkanlığına sahip iken; çoğunluğunun (% 66.7) "çevre dostu ürünleri satın alma" alışkanlığına sahip olmadığı saptanmıştır (Tablo 5).

Benzer şekilde Erten'in (2005) araştırmasında bir yandan öğretmen adaylarının %87'si okulda kullanacağı, okul için gerekli olan malzemelerini geri kazanılmış olanlardan satın almaya hazır olduğunu ifade ederken; diğer yandan aynı öğrencilerin sadece %16.5'i geri dönüşümlü defterleri ve kağıtları satın aldığını, % 67.8'i ise okulda kullanmakta olduğu dosyaları plastik olanlardan satın aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin % 82.4'ü böyle giderse yakın gelecekte fosil yakıtların tükeneceğine inanmasına rağmen; içeceklerini metal kutularda ya da depozitosuz şişelerde tercih edenler % 75.5, kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına götürenler % 12.8 bulunmuştur. Benzer tutarsızlıklar çevre bilgisi ile çevreye yönelik davranışlar arasında da görülmüştür. Örneğin öğrencilerin %87.8'i bir ürünün üzerinde o ürünün çevre dostu olup olmadığını gösteren işaretlerin bulunacağını bilmesine rağmen ürünleri satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarına dikkat edenler sadece %10.8 bulunmuştur. Yılmaz ve arkadaşlarının (2009) Eskişehir'deki üniversite öğrencilerinin çevresel duyarlılıklarının, ekolojik ürün satın alma davranışlarına etkisini inceledikleri araştırmada da, gençlerin çevreye karşı yeterince duyarlı olduklarını ifade etmelerine karşın bunu çevresel davranışlarına yeterince yansıtamadıklarını tespit etmişlerdir.

Yapılan araştırmanın tersine Ay ve Ecevit'in (2005) Manisa ilinde yer alan Celal Bayar Üniversitesi öğrencileri üzerine yaptıkları araştırmada, "Çevre Bilinçli Tüketici Davranışları"nın ortalaması 3.51 olup öğrencilerin çevreye

duyarlı davranış gerçekleştirmeye çalıştıkları kabul edilmiştir. Özmetin'in (2006) Düzce, Bursa, İstanbul ve Sakarya illerinde yaptığı araştırmada da katılımcıların yarıdan fazlasının (% 63.0) satın aldıkları gıda maddelerinin çevre dostu olması kriterine önem verdikleri bulunmuştur. Bu sonuç araştırmacıya, çevre koruma bilincinin gelişmeye başladığını düşündürmüştür.

Sonuçlardan da görüldüğü gibi çevre bilinci araştırmaları, sadece çevreye yönelik olan olumlu tutumlar ya da yeterli çevre bilgilerine bakılarak çevre bilinci yüksektir yorumunu yapmanın doğru bir yaklaşım olmadığını göstermektedir. Çünkü olumlu tutumların davranışa dönüşmesi kısa zamanda olmamakta, bu süreç zaman almaktadır.

Tablo 6'da geri dönüşüm alışkanlığına yönelik faktörlerin, bireylerin demografik özellikleriyle ilişkisi incelendiğinde; "geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma" konusunda yaşça büyüklerin ($p<0.01$); "diğer işlevler için yeniden kullanma" konusunda eğitim düzeyi düşük memurların ($p<0.05$); "atık üretimini azaltma" konusunda kadınların ($p<0.01$), düşük eğitimli katılımcıların ($p<0.001$) ve aile halkı geliri düşük bireylerin ($p<0.01$) daha duyarlı davrandıkları görülmüştür.

Atık üretimini azaltma konusunda yapılan araştırmayla benzer şekilde Seydioğlu'nun (2005) Kastamonu ilindeki katı atıkların yönetimi, miktar ve kompozisyonlarını belirlemek üzere yapmış olduğu araştırmada, geri kazanılabilir atıkların en çok gelir seviyesi yüksek mahallelerden (%23.4) elde edildiği; hanelerin gelir seviyesi azaldıkça, katı atıklar içindeki geri kazanılabilir madde oran, cins ve miktarlarının da azaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 7'de çevre dostu satın alma alışkanlıkları, bireylerin cinsiyetleriyle ($p>0.05$) ve yaş gruplarıyla ($p>0.05$) ilişkili bulunmamıştır. Ancak "çevre dostu ürünleri satın alma" konusunda düşük eğitim düzeyine ($p<0.01$) ve düşük hane halkı gelirine ($p<0.05$) sahip olanlar daha duyarlı bulunurken; "atık azaltmak için akıllı alışveriş" konusunda yine düşük eğitim düzeyindekiler ($p<0.05$) daha duyarlı bulunmuştur. Genellikle sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olanların çevre dostu satın alma konusunda daha bilinçli olmaları beklenirken; bu sonuç araştırmaya özgü bulunmuş ve aynı zamanda aile ekonomisine katkı amaçlı uygulandığı düşünülmüştür.

Yapılan araştırmanın tersine Bilgili (2002), Erzurum ilinde ambalaj materyallerinin çevreye etkisiyle ilgili bireylerin algısını incelediği araştırmasında kadınların, erkeklere göre; eğitim düzeyi yüksek olanların, düşük olanlara göre ve gelir düzeyi yüksek olanların, düşük olanlara göre çevreye

uyumlu ürünleri daha çok tercih ettiklerini tespit etmiştir. Çabuk ve arkadaşlarının (2008) Adana ilindeki tüketicilerin yeşil ürün satın alma davranışlarını inceledikleri araştırmada da kadın, genç, yüksek hane geliri ve eğitim düzeyine sahip bireyler, daha fazla çevreci satın alma davranışı göstermiştir. Her iki çalışmada da Tablo 7'deki bulgularla örtüşmemektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda örneklem grubunun geri dönüşüm ve çevre dostu satın alma alışkanlıklarını düşük düzeyde gösterdikleri bulunmuştur. Sadece “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” (% 66.2) ve “Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş” (% 60.8) isimli iki kategoride, yanıt verenlerin yarıdan fazlasının çevre dostu alışkanlık sergiledikleri bulunmuştur. “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği” ile “Çevre Dostu Satın Alma Ölçeği”ni ifade eden bu alt faktörlerin düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler tarafından daha çok uygulanmasının nedeninin ise aile ekonomisine katkı amaçlı olduğu varsayılmıştır.

Bu konuda yurt dışında yapılan çalışmalarda, hane halkına geri dönüşüm alışkanlığını kazandırabilmek için ürünlerin depozitolu ambalajlarla satışa sunulmasının ya da piyango çekilişi gibi parasal ödüllerin sadece % 10-15 oranında etkili olduğu (Stern ve Oscamp, 1987); beklenenin tersine şehirlerdeki katı atıkları yönetme stratejilerinin (kaldırım çöplerinin toplanması, geri dönüştürülebilir atıkları bırakma merkezleri gibi) de bireylerde geri dönüşüm alışkanlığını geliştirmede çok az katkı sağladığı; atıkları azaltmada asıl önemli etkinin çevreci tutumlarla ve bireysel memnuniyetle geliştiği (Vining ve diğ., 1992) bulunmuştur.

Dolayısıyla bireylerin mevcut çevresel riskleri bilmeleri ve gerekli önlemleri alabilmeleri için yaşam boyu eğitilmeleri gerekmektedir. Nitekim Hornik ve Cherian'ın (1995) geri dönüşüm davranışı ile ilgili yapılmış 67 araştırmayı sentezleyerek yaptıkları çalışmada elde ettikleri en çarpıcı bulgu; bilgi ve algılanan sosyal etkinin, geri dönüşüm eğilimiyle kuvvetli ilişkiye sahip olduğudur. Çalışmada, insanların geri dönüşümlü ürünlerin yeniden kullanılmasının ne anlama geldiğini ve bunun önemini veya geri dönüşümün nasıl hızlı ve elverişli bir şekilde yapılabileceğini öğrendiklerinde, kolaylıkla geri dönüşümü dikkate aldıkları saptanmıştır.

Bryce ve arkadaşlarının (1997) Yeni Zellanda'da 401 hane halkının geri dönüşüm alışkanlıklarını inceledikleri araştırmada ise, yanıt verenlerin hangi materyallerin geri dönüştürülebileceği ile ilgili bilgi düzeyleri düşük, çevre için endişelenme ve geri dönüşümün önemini algılama düzeyleri ise yüksek

bulunmuştur. Buna rağmen bireylere 12 haftalık geri dönüşüm eğitimi verilirken, bu eğitime örneklem grubunun yarısı gönüllü olarak, diğer yarısı gönüllü olmadan katılmıştır. Araştırmanın sonucunda bireylerin geri dönüşüm eğitimini almaya gönüllü olmaları için eğitim materyalinin nasıl daha iyi düzenlenebileceği üzerinde tartışılmıştır. Ayrıca aynı yazarlar geri dönüşüm bilincinin gelişmesinde, bireylerin evsel katı atıklarını aynı yere bıraktıkları komşularının veya arkadaşlarının etkili olduğunu bildirmiştir. Söz konusu araştırmada eğer komşusu ya da arkadaşı, katı atıklarını çöp konteynırına bırakırken geri dönüştürülebilir olanları ayırıyorsa; bir müddet sonra bunu izleyen bireyin de aynısını uygulamaya başlayacağı varsayılmıştır. Böylece sosyal kuralların, bireylerin geri dönüşüm davranışlarının gelişmesinde daha etkili bir araç haline gelebileceği öngörülmüştür.

Schultz (1998) da bireylerde geri dönüşüm davranışlarını geliştirmek adına düzenlediği programla ABD'nin Kaliforniya eyaletindeki Los Angeles şehrinde gönüllü olan 605 hane halkına üç yıl boyunca farklı renklerde torbalar dağıtarak cam, kağıt, metal ve plastik atıkların toplanmasını sağlamıştır. Böylece bu program ile hem geri dönüşüm eylemine katılanların sayısı hem de geri dönüştürülmüş materyal sayısı artmıştır. Bu çalışma; toplumda davranış değişikliğini gerçekleştirmek için geri bildirim başarıyla kullanılabileceğini göstermiştir.

Bu durumda yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere denilebilir ki; bireyler çevremize vermekte olduğumuz zararların her ne kadar farkında olsalar ve bunun için kaygılsalar da söz konusu zararlı etkileri azaltmak için eyleme geçmekte gönüllü olmaya ya da eğitim almaya kolay kolay yanaşmamaktadır. Bu nedenle bireylerde gönüllü davranış değişikliğini gerçekleştirecek uygun eğitim programlarının geliştirilmesi ve ülke çapında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun için aşağıda bazı öneriler getirilebilir:

1. Türkiye'de sürdürülebilir bir çevre amacıyla katı atıkların azaltılması ve geri dönüşümün her hanede gerçekleştirilebilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Halkın geri dönüşümü kendi yaşantılarına nasıl adapte edecekleri, nasıl uygulayacakları ile ilgili eğitim, MEB, Çevre Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından her ilin ilçe ve köylerinde belirli aralıklarla düzenlenmelidir. Üniversitelerce de bu konuda kongre, sempozyum faaliyetleri rutin aralıklarla gerçekleştirilmelidir.
3. Halkın atıkları ayırmak, depolamak ve gerekli yerlere bırakmak konusundaki gönüllülükleri, geri dönüşüm sisteminin etkili ve başarılı olması

için gerekli en önemli faktördür. Bu nedenle evde ve alışverişte geri dönüşümün nasıl yapılacağı ile ilgili uygulamalar, TV kanalları aracılığıyla kamu spotu adı altında yayınlanan bilgilendirici programlarda düzenli sıklıklarla gösterilmelidir.

4. Hükümet; Belediyeler, Üniversiteler, MEB ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yaparak halk eğitim kurslarında görev almak üzere çevre eğitimcileri tahsis etmeli ve bu yolla halka çevre eğitimi kurslarının sürekli verilmesini sağlamalı ve içeriğini çağın gereklerine göre sürekli yenilemelidir.

5. Ayrıca Belediyeler, geri dönüştürülebilir katı atıkların ayrı toplanabileceği torbaları her mahalle için temin etmeli; apartman görevlilerini bu konuda uyarmalı; her eğitim seviyesindeki bireyin anlayabilmesi için hangi atıkların geri dönüştürülebilir olduğuyla ilgili afişler hazırlatmalı, resimli broşürler dağıtmalı ve halka açık ilan panolarında sergilemelidir.

KAYNAKÇA

- Ay, Canan ve Ecevit, Zümrüt. (2005). Çevre Bilinçli Tüketiciler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (10); s.238-263.
- Bener, Özgün ve Müberra Babaoğlu. (2008). Sürdürülebilir Tüketim Davranışı ve Çevre Bilinci Oluşturmada Bir Araç Olarak Tüketici Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*, (ISSN: 1304-2823), 13 Ekim 2008, www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleleler
- Bilgili, Bilsen. (2002). *Sosyal Pazarlama ve Çevresel Pazarlama Açısından Ambalaj-Çevre İlişkileri (Ambalaj Materyallerinin Çevre Kirliliğine Etkisi Üzerine Erzurum'da Bir Alan Araştırması)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Bryce, Wendy J.; Day, Rachel and Olney, Thomas J. (1997). Commitment Approach to Motivating Community Recycling; New Zealand Curbside Trial. *The Journal of Consumer Affairs*, 31 (1), Summer; s.27-52.
- Buhan, Bilge. (2006). *Okul Öncesinde Görev Yapan Öğretmenlerin Çevre Bilinci ve Bu Okullardaki Çevre Eğitiminin Araştırılması*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çabuk, Serap; Nakıboğlu, Burak ve Keleş, Ceyda. (2008). Tüketicilerin Yeşil (Ürün) Satın Alma Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1); s.85-102.
- Demirci, Aybala ve Ersoy, Seher. (2005). Tüketicinin Sağlıklı Bir Çevreye Sahip Olma Hakkının Korunmasında Alınması Gereken Önlemler. *Karınca*, 70 (824), Ağustos; s.9-13.
- Erten, Sinan. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28); s.91-100.
- Gönen, Emine ve Özmete, Emine. (2006). Aile ve Tüketici Bilimlerinin Sürdürülebilirlik Perspektifi. *I. Uluslar Arası Ev Ekonomisi Kongresi*, 22-24 Mart, Oluşum Yayıncılık, Ankara; s.50-56.
- Hornik, Jacob and Cherian, Joseph. (1995). Determinants of Recycling Behavior: A Synthesis of Research Results. *Journal of Socio-Economics*, 24 (1), Spring; s.1-23. (Erişim Tarihi: 10.10.2014), <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9506221351&site=ehost-live>
- Keleş, Ceyda. (2007). *Yeşil Pazarlama Tüketicilerin Yeşil Ürünleri Tüketme Davranışları ve Yeşil Ürünlerin Tüketiminde Kültürün Etkisi ile İlgili Bir Uygulama*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Mert, Meltem. (2006). *Lise Öğrencilerinin Çevre Eğitimi ve Katı Atıklar Konusundaki Bilinç Düzeylerinin Saptanması*. Hacettepe Üniversitesi Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanlar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Özmetin, Seda. (2006). *Gıda Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişim Üzerine Bir Araştırma*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.
- Sancar, Kahoru Niibe. (2005). *Çevre İçin Halk Eğitiminde Japonya ve Türkiye Örneği*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Schultz, P. Wesley. (1998). Changing Behavior With Normative Feedback Interventions: A Field Experiment on Curbside Recycling. *Basic and Applied Social Psychology*, 21 (1); s.25-36.
- Seydioğlu, Seda. (2005). *Kastamonu İlinde Katı Atıkların Yönetimi, Miktar ve Kompozisyonlarının Belirlenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Sheikhkanloy Milan, Lida. (2006). *Evsel Kökenli Katı Atıkların İçinde Bulunan Yeniden Değerlendirilebilir Maddelerin Geri Kazanımı ve Ankara İli İçin Bir Değerlendirme*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Shepherd, Ricard; Magnusson, Maria and Sjöden, Per-Olow (2005). Determinants of Consumer Behavior Related to Organic Foods. *Ambio*, 34 (4/5), June, s.352-359.
- Stern, Paul C. and Stuart Oskamp. (1987). Managing Scarce Environmental Resources. *Handbook of Environmental Psychology*. (Ed: T. Altman and D. Solkols); 1043-1088.
- Vining, Joanne; Linn, Nancy and Burdge, Rabel J. (1992). Why Recycle? A Comparison of Recycling Motivation in Four Communities. *Environmental Management*, 16 (6); s.785-797.
- Yılmaz, Veysel; Çelik, H. Eray ve Yağız, Ceren. (2009). Çevresel Duyarlılık ve Çevresel Davranışın Ekolojik Ürün Satın Alma Davranışına Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2); s.1-14.